

Kom hjem, skat!

Af Tina Christensen, bachelor i nærorientalsk arkæologi, pt. 2. års osteologi studerende i Lund

Det vakte stor opsigt, da Dansk Folkeparti midt i agurketiden i sommeren 2002 gik på krigsstien over for svenskerne og beskyldte vort småsyngende broderfolk for at have røvet et antal uerstattelige kulturgenstande, heriblandt Margrethe den Førstes brudekjole, førsteudgaven af Jyske Lov fra 1241 og selveste Neptunspringvandet. Tyvekosterne skulle leveres tilbage, og det kunne ikke gå hurtigt nok, lød kravet. Og hvem kunne vel være uenig i det, bortset fra nogle svenskere måske?

I anstændighedens navn skal det tilføjes, at tyverierne daterer sig en del år tilbage, nemlig til de dansk-svenske krige i 1600-tallet, i en tid da krigsbytte ikke var at regne for tyvekoster. Men uanset forbrydelsens alder og karakter gjorde de retfærdighedshungrende kulturpatrioter fra Dansk Folkeparti det klart, at vigtige kulturskatte hører hjemme i – ja netop hjemlandet.

Det kommer næppe som nogen nyhed, at danske museer, i lighed med deres sidestykke i andre dele af den rige verden, bugner af eksotisk nips fra snart sagt enhver afkrog af kloden og alle epoker af verdenshistorien. Og så er det vel ikke så mærkeligt, hvis museer i 3. verdens lande har svært ved at tiltrække besøgende og derfor har svært ved at skaffe midler til bedre standarder for konservering, opbevaring og udstilling af den lokale kulturarv. Hylderne i disse landes museer bugner ikke ligefrem af ubetalelige gravgaver i guld og ædelstene og andre skatte, som man ikke lige så godt kan opleve i eksempelvis København, London eller New York (Kristensen, J.W., 2002). I takt med, at mange folkeslag i 3. verdenslandene har opnået selvstændighed, får disse hengemte kulturskatte en ny betydning som hjælp til at opbygge en identitet og nationalfølelse. Derfor har man i de senere år set en stigende interesse for tilbageførsel af arkæologiske og etnografiske genstande.

Kravet om at få museumsgenstandene tilbage hænger desuden sammen med, at disse ting repræsenterer de pågældende folks kultur. Tingene har en symbolsk værdi; de er udsagn, som disse folk behøver til at legitimere deres kulturelle identitet. En identitet, som kolonimagterne i sin tid undertrykte, og som nu hensynges i glasmontrer i de selvsamme lande. Vi bør give producenternes efterkommere

mulighed for at se dem, at røre ved dem – eller i det mindste mulighed for at få at vide, hvordan de ser ud. Det er en del af deres kulturarv, en del af deres liv (Olson, W., 1985).

Set i relation til sagen om de danske relikvier kan man betragte Jyske Lov som et eksempel herpå. Førsteudgaven af Jyske Lov fra 1241 – er som navnet siger – den først nedskrevne udgave af de love, som vort samfund bygger på. Den er et lige så stort symbol for danskernes nationalfølelse og identitet som for eksempel Parthenonfrisen er for grækerne, og Jyske Lov burde selvsagt befinde sig i Danmark.

Gamle sager

Men Vesten kvier sig ved at returnere udstillingsgenstandene med argumenter om, at forholdene i de fattige lande ikke er tilstrækkeligt sikre til, at de kan opbevare skattene på betryggende vis. Dette argument holder imidlertid ikke længere, al den stund at der i mange af disse lande findes glimrende museer – nu mangler de bare noget at udstille i dem.

Ude i verden lyder kravet nu om tilbagelevering af de bortfjernede og længe savnede skatte. Det er imidlertid en meget kompliceret sag at vurdere, om de pågældende genstande skal sendes tilbage til oprindelseslandet. Noget er erobret i krig, noget er købt i bedste tro og noget

er anskaffet på ulovlig vis. Det er stort set umuligt at tvinge en privatsamler til at returnere objekter, da det er vanskeligt at bevise, at han ikke har handlet i god tro.

Selv i forhandlinger mellem de respektive landes museer kan det være en besværlig – oftest umulig – proces at få kulturgenstande returneret, da der er få internationale aftaler at støtte sig til, og de fleste museer verden over nødtigt giver slip på deres skatte. Argumentet lyder, at de ejer deres samlinger, og at de ikke har overtrådt nogen love ved erhvervelsen, og selv om de havde, ville de fleste sager vel være forældede. F.eks i Egypten er det vigtigste dokument til hjælp i en tilbageleveringsproces den egyptiske lov om beskyttelse af landets oldtidsminder, der forbyder eksport af arkæologiske fund. Den er internationalt anerkendt, men eftersom den kun er 20 år gammel og – som det er almindelig international praksis – ikke har tilbagevirkende kraft, dækker den kun en meget lille del af de omstridte fund, da næsten alle vigtige egyptiske fund i udenlandske museers samlinger blev fjernet fra Egypten, længe før loven så dagens lys. Det vil sige, at en eventuel tilbagelevering afhænger af forhandlingsvilje og goodwill. Men den gode vilje mangler, fordi vestlige museer ikke stoler på, at museer i 3. verdens lande har midlerne til at bevare fundene for eftertiden (Fafner, H.H., 2002). Desuden hersker der også i de industrialiserede lande en begrundet angst for, at museerne bliver totalt tømt for udstillings- og forskningsgenstande, selvom denne angst ikke kommer til udtryk offentligt. Hvis museerne i den vestlige verden endelig går med til at levere fundene tilbage, sker det som regel ikke uden betingelser. Det er helt almindeligt, at forhandlinger om genstande indeholder et krav om økonomisk kompensation ud fra den filosofi, at museet købte i god tro og står tilbage med udgifter uden en genstand at udstille. Men for mange fattige museer i 3. verdens lande er problemet, at de ikke evner at betale kompensationen. Ofte finder parterne dog et kompromis – ønsker et oprindelsesland en bestemt genstand tilbage fra et vestligt museum, kan oprindelseslandet i forbindelse med en udstilling låne det vestlige museum genstande.

Ved udstillingens ophør returneres de lånte genstande sammen med den tilbagekrævede genstand.

Krig

Problemet forværres i forbindelse med krige og andre krisesituationer, hvor prisen for menneskeliv falder, og når det sker, mister mennesket hurtigt interessen for sine fysiske omgivelser, herunder sin egen historie.

I lyset af 2. verdenskrigs plyndringer og ødelæggelser af kulturskatte blev the *UNESCO Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict* underskrevet i Haag i 1954 (Fleming, A.K., 1996). Haag-konventionen har ikke rigtigt bevist sit værd, hvilket bl.a. bombningen af middelalder byen Dubrovnik og de osmanniske broer i Bosnien beviste (Meyer, K.E., 1996).

Ydermere har USA ikke ratificeret aftalen, hvilket – set i lyset af den nuværende krig i Irak – kan betyde ødelæggelse af mange kulturskatte. En ekspedition sponsoreret af National Geographic Society fandt i 2003, at i Irak drejer det sig ikke kun om plyndring af museer, men også om plyndring af selve udgravningspladserne i de gamle byer. F.eks i Isin fandt de op til 200-300 mennesker i gang med at ødelægge og plyndre selve udgravningen. Det skønnes, at Irak formentlig vil miste flere antikviteter på grund af disse plyndringer end der blev stjålet fra museerne i dagene umiddelbart efter krigen (Lawler 2003).

Handel med kulturskatte

Illegal handel med kulturskatte rangerer ifølge Interpol blandt de mest omfattende kriminelle foretagender, næst efter narko- og våbenhandel (Bergquist, K.B., 2002). Den illegale handel med kulturarv er en omfattende industri i de fattige, men kulturrige nationer i f.eks Vestafrika, men også et forholdsvis velstillet land som Tyrkiet er et yndet mål for gravrøvere og smuglere (Acar, Ö and Rose, M., 1996).

I takt med, at der bliver færre kulturgenstande at finde, stiger efterspørgslen og dermed priserne. Da samtidig næsten alle udviklingslandene

bliver fattigere, er ulovlig udgravning og plyndring blevet sat i system. (Brent, M., 1996) Ofte må arkæologerne bede om beskyttelse fra militæret som værn mod gravrøvere, der overfalder dem for at få fingre i de eftertragtede fund.

Den omfattende ulovlige handel med kunst fra 3. verdens lande kan fortsat ske, fordi mange europæiske lande ikke har underskrevet de internationale konventioner, der skal sætte en stopper for handlen. Det betyder, at kulturskatte frit cirkulerer over grænsen til de lande, hvor lovgivningen er mest lempelig. Ofte passerer de Schweiz, der betragtes som frizone indenfor kunsthandel. Mange 3. verdens lande har i årevis protesteret mod den kulturelle udplyndring, der har rødder tilbage til kolonitiden. De kræver først og fremmest et stop for den fortsatte ulovlige handel med kunstskatte, så de i det mindste kan beholde dem, de stadig har.

Den illegale handel med kunst fra 3. Verdens kulturarv er svær at bekæmpe, fordi det er vanskeligt at gennemskue, hvordan sagerne er blevet fremskaffet. De kan være ulovligt udført fra f.eks Afrika og kan sælges frit i Europa. Der er mange mellemmænd, og kunsthandlere behøver ikke dokumentation. Ofte ser man genstande på velestimerede museer med beskrivelsen „uden historie“, som det hedder. Men alligevel køber museerne gerne, og tit er de klar over, hvorfra det kommer – hvordan kan de ellers henvise til litteratur om genstandene i deres kataloger. Som eksempel kan nævnes Herakles' statue, hvor den nedre del befinder sig i Tyrkiet og den øvre i Boston's Museum of Fine Arts (Acar, Ö and Rose, M., 1996). Skulle man være helt moralsk, kunne man jo slet ikke købe, lyder argumentet. For køber det ene museum ikke, går tingene til et andet....

Konventionerne

UNESCO er den eneste organisation, der formelt har ansvar for området, men FN-organisationen har få ressourcer og kan i øvrigt kun henstille til regeringer om at passe på kulturarven. UNESCO udarbejder konventioner, som landene frivilligt kan underskrive, men der er ingen sanktioner forbundet hermed!

UNESCO-konventionen fra 1970 pålægger museer at afvise genstande uden historie, Verdensarvskonventionen fordrer bevarelse og vedligeholdelse af verdens kultur- og naturarv, og Unidroit-konventionen fra 1995 påbyder dokumentation ved handel med antik kunst. Men ikke alle lande har underskrevet de pågældende konventioner.

UNESCO-konventionen af 1954 er som tidligere nævnt ikke tiltrådt af USA, men ellers af størstedelen af landene på verdensbasis.

UNESCO-konventionen af 1970 er tiltrådt og ratificeret af de fleste lande af betydning – og som noget nyt og glædeligt – ratificeret af Schweiz d. 3. januar 2004 (UNESCOs hjemmeside).

Danmark tiltrådte og ratificerede i marts 2003 UNESCO konventionen af 1954 om beskyttelse af kulturværdier i tilfælde af væbnet konflikt samt UNESCO konventionen af 1970 ang. midler til at forbyde og forhindre ulovlig import, eksport og ejendomsoverdragelse af kulturgenstande.

Unidroit konventionen af 1995 er indtil nu kun tiltrådt og ratificeret af få lande på verdensbasis og Danmark er ikke i blandt dem.

Kan vi gøre noget?

Jamen, selvfølgelig kan vi det! Først og fremmest skal de forskellige konventioner underskrives – især af landene i den vestlige verden, som er hovedaftager af kulturskatte og de skal også tages seriøst af de pågældende lande, med andre ord ratificeres.

Dernæst må man fjerne efterspørgslen. Som så meget i denne verden er den illegale kunsthandel et spørgsmål om udbud og efterspørgsel. Fjerner man efterspørgslen, fjerner man også udbuddet. Og der må man kigge på de købestærke vestlige lande, som skaber efterspørgslen. Ikke kun museer og institutioner, men også privatsamlere må udvise større etik og tilbageholdenhed ved erhvervelse af antikviteter. Ethiske udmeldinger fra museer og institutioner; f.eks "the Archaeological Institute of America",

der klart har annonceret, at de ikke 'vidende' vil udstille stjålne objekter af frygt for at forhøje deres værdi på det illegale marked (Chase, A.F., Chase, D.Z., and Topsey, H.W., 1996). Det kunne sænke museernes købelyst, hvis alle objekter uden proveniens skulle afvises, for netop ved at købe højner de efterspørgslen og dermed plyndringen.

En yderligere stopklods kunne være, at vore museer og institutioner ikke ville få lov til fortsat at forske og indsamle i disse lande, hvis deres krav om tilbagelevering bliver afvist.

Den nordiske løsningsmodel

Museernes uofficielle argument lyder, at hvis alle skulle være ærlige og overholde alle konventioner; hvad har museerne i den vestlige verden tilbage at udstille? En evt. løsning kunne være – via UNESCO – at tilskynde parterne til et samarbejde, der indebærer en registrering af

det eksisterende materiale såvel i oprindelseslandet som i det museum, der ejer de omstridte genstande.

Er kulturarven vigtig for opbygningen af kulturel identitet? Hvis vi ser på eksemplet med Jyske Lov, så er svaret jo et klart ja, selv for en stat med en veldefineret nationalfølelse og identitet. Hvor vigtigt er det så ikke for en ny nation at få tilbageført genstande, der styrker deres kulturelle identitet. Når disse folkeslag så kommer og gør krav på deres kulturskatte, er det, fordi de skal bruge dem til noget helt konkret. Hvad enten det drejer sig om de nye stater, der skal bruge tingene til at opbygge en nationalfølelse forankret i kulturelle symboler og værdier, eller grupper af indfødte folk, som skal bruge tingene til at cementere en fælles identitet for at kunne hævde sig i forhold til nationalstaten. I alle tilfælde må vi lytte til deres krav, for de er legitime og bør tages alvorligt.

Litteratur

Acar, Ö., and Rose, M., 1996
"Turkey's War on the Illicit Antiquities Trade", I: Karen D. Vitelli (ed), *Archaeological Ethics*, s. 71-89. California: AltaMira Press.

Bergquist, K.B., 2002
Kultur uden grænser".
Kontakt. s. 6-10. Mellempøkeligt Samvirkes Forlag

Brent, M., 1996
"The Rape of Mali", in Karen D. Vitelli (ed), *Archaeological Ethics*, s. 163-177. California: AltaMira Press.

Chase, A.F., Chase, D.Z., and Topsey, H.W., 1996
"Archaeology and the Ethics of Collecting", I: Karen D. Vitelli (ed), *Archaeological Ethics*, s. 30-38. California: AltaMira Press.

Elia, R.J., 1996
"A Seductive and Troubling Work", I: Karen D. Vitelli (ed.), *Archaeological Ethics*, s. 54-62. California: AltaMira Press.

Øvrige kilder

UNESCO-konventionen af 1954 om beskyttelse af kulturværdier i tilfælde af væbnet konflikt.
www.unesco.org

Unidorit-konventionen af 1995 påbyder dokumentation ved handel med antik kunst.
www.unesco.org

Fafner, H.H., 2002
"Jagten på kulturarven. *Kontakt*. s. 12-16. Mellempøkeligt Samvirkes Forlag

Fleming, A.K., 1996
"Securing Sites in Time of War", I: Karen D. Vitelli (ed), *Archaeological Ethics*, p 128-131. California: AltaMira Press.

Kristensen, J.W., 2002
"Kom hjem, skat!".
Kontakt. s. 5. Mellempøkeligt Samvirkes Forlag

Lawler, A., 2003
"Iraq's Antiquities War".
National Geographic. s. 58-75. Oct.

Meyer, K.E., 1996
"Who Owns the Spoils of War?", I: Karen D. Vitelli (ed), *Archaeological Ethics*, s. 137-150. California: AltaMira Press.

Olson, W., 1985
"Tilbagelevering – et andet perspektiv",
Jordens Folk. Etnografisk Revy, 20. årgang, nr. 2. Århus.

UNESCO-konventionen af 1970 ang. midler til at forbyde og forhindre ulovlig import, eksport og ejendomsoverdragelse af kulturgenstande.
www.unesco.org